

לכלוכית והנסיך הזר

נשים רבות הופיעו בכותרות העיתונים בשנת תשי"ט. אך רק מעטות מהן יכלו לטעון כי עשו מעשה המייצג את המין הנשי בארץ, או שזכו לפרסומת הודות למעשה שהוא נשי מובהק.

לא חסרו דמויות נשיות חיוביות. אחת מהן היתה מתילדה דנון, הנוצריה השוייצית שנישאה בשעתו למדען ישראלי, עברה לארץ וקנתה לה שם בינלאומי במחקרה המדעי במכון וייצמן. אחרי שהתגרשה מבעלה, נישאה בשנית ליהודי, הפכה **מתילדה קריים**, התפרסמה בסוף השנה בקשר עם מאורעות מדעיים בישראל.

על רקע נשי התפרסמה השנה גם הבדי רנית היפה **ריקה זראי**, כאשר הפתיחה את הארץ בשורת מאמרים לוהטים על בעי יות'היינוך שהתפרסמו מעל עמודי העולם הזה. במאמרים אלה, בהם הטיפה לשיטות החינוכיות המהפכניות של א. ס. ניל, נת' גלתה ריקה כאמא מסורה, בעלת ענין עמוק וכן בטיפול בילדים.

בבעיות נשיות מסוג אחר התלבטה יש ראלית אהודה אחרת, שחקנית הקולנוע **חיה הררית**, שנאלצה השנה לבחור בין אושר משפחתי לבין קאריירה. אחרי יסורים פנימיים קשים, החליטה חיה להתגרש, נסעה בלב שבור לצרפת, חיכתה שם להתפתחות דרכה הקולנועית, אחרי הופעת סרטה בן חור.

שחקנית קולנוע ישראלית אחרת, **זיווה שפיר-רידן**, עוררה השנה סנסציה עצומה כאשר נתפרסמו בארץ תמונות עירום שלה, שהופיעו בשבועון אמריקאי פורנוגרפיה למחצה. אולם במרוצת השנה נתקבלו מיוחה ידועות מעודדות יותר, נלכו כי החליטה לפנות לדרך רצינית יותר, משתדלת להתקדם בדרכה עליידי התעמקות והתמחות אמנותית.

מלבד **יעה רייך**, היו הישראליות המפורסמות ביותר בעולם שלוש נערות קלות דעת, שגרמו לתקשורת בינלאומית בין ישראל, רע"ם קנדה והאוי"ם. היו אלה שלוש נערות הבר התל-אביביות: **אהובה דגני**, **רינה שויען** ו**רחל זלין**, שהתפתו להספורותיו של סמל קנדי מחלי-החירום של או"ם ועברו עמו את גבול רצועת עזה, כדי לבלות בבית החילים שם. הופעתן אהבהבים קצרה, נלכו עליידי המשטרה המצרית ונידונו לתקופות מאסר ארוכות בעתן הסתננות (אם כי זכו מאשמת ריגול).

פרסום יומנה של אהובה בעמודי העולם הזה הוכיח כי היא, ומן הסתם גם חברותיה, אינן אלא צעירות אומללות, מוכות גורל, שהתדרדרו בדרך זו כתוצאה משלון בחיים. בסוף תשי"ט עוד היו השלוש בבית-סוהר מצרי, אחרי שממשלת ישראל הפסיקה את מאמציה הדיפלומטיים לשחרורן.

אולם אם כל אלה היו גורלות ומעשים פרטיים, הרי תופעה אחת הפכה לדבר של קבע בעולם הנשי הישראלי של תשי"ט. היתה זאת מגיפת הנישואין של בנות ישראל ל' אזרחים זרים, לרוב יהודים מארצות המערב. הצעירה שסימלה את התופעה הזאת והפכה זמנית לניבורת-היום בארץ היתה נורית פילצר, בתה של קוסמטיקאית ידועה מתל-אביב. צעיר יהודי-אמריקאי עשיר, עורך-הדין מיכאל ואלדר, ראה את תמונתה של נורית בחוברת-תעמולה ישראלית, בחר בה כשם שתחנני בוחר את סחורתו מתוך קאטאלוג של סיטונאי. הוא בא לארץ, התראה עם נורית, נשא אותה חיש מהר לאשה, הפכה ל**נורית ואלדר**, אורחית ארצות-הברית.

פרשה פרטית זו זכתה לתשומת-לב כל-כך רבה מפני שגילמה חלום שהחל כובש לבבות נערות ישראליות רבות: חלום האביר בעל הפספורט הזר, הנושא את לכלוכית הישראלית ולוקח אותה עמו לגן-העדן שמעבר לים. אחרי ששורה של נערות-זוהר ישראליות אחרות הלכו השנה בדרך זו, חרג הדבר מענין פרטי, הפך בעיה ציבורית. אין ספק שהיה זה חלק מכלל בעיית-הנוער (ראה אשת השנה) — והוא מחייב בירור הסיבות.

שלוש נערות-עזה וסוהרת במסדרון בית-הסוהר המצרי

בתיה לנצט (ימין) ועודד תאומי (שמאל) ב"מלאך האבן"

להביטה על סמך הבטחות שונות, גילם שם תפקיד מעניין במחזה אדון בידרמן, אך לא נקלט כראוי וחזר אל אהל.

הבעיה הגדולה של השנה, כמו של כל שנה שקדמה לה, היתה בעית חוסר הרפטואר. התיאטרון העברי לא יכול היה להתחרות ברצינות בקולנוע המשוכלל עליידי הצגת מחזות זרים, שאפשר היה לראותם בהנאה רבה יותר על הבד. שום מחזה מקורי רציני הראוי לשמו לא הוצג על קרשי התיאטרון הישראלי בתשי"ט. יתכן ושוב לא נותר בישראל איש שהיה לו מה להגיד. ואולי היו בישראל אנשים שהיה להם מה להגיד, אלא שחששו כי אין כל סיכוי שתיאטרון ישראלי יעז להציג מחזה המאיר באור בלתי-אדוק את הבעיות האמיתיות של האדם הישראלי.

הטיפול בנושאים ישראליים אמיתיים נשאר בידי הבמה הזעירה, שעל אף רמתה הנחותה זכתה לאהדת הקהל בשל רענונה ומקוריותה. בצל ירוק נשאר חביב הקהל, שיעשע את הצופים באף מילה למורגנטהייין. להצלחה לא-מעטה זכה גם סמבטיון, אף שהתחבט קשה במציאת חומר עיקשני ונועז הנוגע בבעיות ישראליות של ממש. בשולי החיים התיאטרוניים קצרה רביעית מועדון התיאטרון מחיאות-כפיים ממושכות בתוכניות מושכות-קהל.

נסיין נועז אך כושל להציל את המחזה המקורי (בעיקר, אך לא רק, של עצמי) עשה **ינאה מורשינון**, שהעלה על עצמו את זעם הציבור בשנה שבערה בזרוז אותו לכבשים. גם הוא וגם הביתה ניסו לשכוח את הפרשה. תחת זאת הקים מוסיונון תיאטרון משלו, סדן, שנועד להציג רק מחזות מקוריים. אחרי קציר אמנותי שלא היה מעודד ביותר, שקע סדן בחובות, שאיימו על המשך קיומו. שנת תשי"ך תירש את בעית המחזה המקורי בכל חריפותה.

בספרות פועלים את קובץ שיריו הראשון, שעון הצל. פגיס רגיש, עדין-סגנון, ציורי ומאופק, אולי אף יותר מדי. השפעת השירה הגרמנית, וחששו להתלכלך בעולם המציאות והמאבקים, ניסלים משיחתו הרבה מן החי, ואף מן האנושי. אסתטיקן צעיר שמאחיו הפיוטיים סובבים סביב שני צירי הדור המאוכז האירופי — המיטה והעצבות חסרת-המעשה — הוא **אורי ברנשטיין**. בספרו היס הזורמים מנגד, הוא ניסה לשלב את השירה בפרוזה, כינה את ניסויו "באלאדה בפרוזה".

את שתיקתו הממושכת הפך **יונתן רטוש**, אני הרעיון הכענני, שפירסם את ספר שיריו השני, צלע, ומצא את עצמו בטראנס בלתי-רפוסק של השראה שירתית. רטוש עבר משיחה ניאורית-כית לשירים אינטלקטואליים-עדי-מאוד, מרוכזים מאוד בצורתם ובתוכנם. הם לא הגיעו לדרגת התפרצויות-האניגם של יוחזד. ספרו הראשון, אך יש בהם עוצמה ניכרת.

תלמידו של רטוש, **אהרון אמיר**, פירסם את הרבעון הספרותי-הפובליציסטי קשת, נסיין ראשון אחרי זמן רב לפרסם במה רצינית מסוג זה בארץ. אף שאמיר היה ראוי לשבח בשל התמדתו במשימה שהיא קשה מאד בישראל, ועל שמירת הרמה בבטאנו, לא השיג את המיטה עליה הצהיר: ליצור במה נון-קונפורמיסטית. הוא נרתע מלהעלות את הבעיות האמיתיות בכנות אכזרית, לא פגע בחיצי קשת בלבו של איש.

תופעה ספרותית אחרת, הקובץ עכשיו, היה חריף יותר בשללו את כל הקיים, אך לא היה פחות חזיר כשבא תורו להראות את החיוב החדש. נסיונו ליצג דור זועם לא היה משכנע ביותר, לא היה הרצון הטוב והכשרון הלא-מבוטל. מבחינה זאת היה חלק מכלל בעיית-הנוער, שנתנה לתשי"ט את אשת-השנה.

שדה-התרגום הצמיח השנה את היבול הספרותי העשיר ביותר. מלבד שפע של תרגומים מפיקקים וממוצעים, מספר תרגומים בעלי רמה גבוהה וכמה ניסויים מעניינים, בולטים שלושה ספרי מופת ויצירה היסטורית אחת:

ספרו האחרון של **אלבר קאמי**, האכסיסטנציאליסט הצרפתי בעל פרס נובל, שספרו הנפילה — גלות ומלכות, תורגם לעברית נמלצת ומסובכת ללא טעם. ספר חשוב זה השלים את תרגומי-הספרות של קאמי, אחד מיחידה-הסגולה בין הקלאסיקאים-בינמימינו, שיצירתם הועתקה לעברית כמעט בשלמותה.

גיות הוחב, הרומאן המיתולוגי המשעשע והתרבותי של **רוברט גרייבס**, בתרגומו של משה דור, התחזה עם החלק השני של יוסף ואחיו של חתן-פרסי-נובל המנוח **תימאס מאן** הגאנאי, שתורגם בחן ובכשרון עליידי מ. אבי-שאהל. ואילו אהרון אמיר תירגם את ההיסטוריה של העמים דוברי-אנגלית של **וינסטון צ'רצ'יל**.

ראויים-לציין היו אש בעמקים, ספר-מלחמה יפאני; שירי **ברטולד ברכט** במבחר מגמתי-קומוניסטי, שהשמיט את שיריו הבאלאדיים הטובים יותר; והאמריקאי המכוער, ספר תעודת-למחצה על האמריקאים הפועלים בנכר, שהיה מעין תשובה להאמריקאי השקט.

שני ספרים זרים, שהפכו כמעט ישראליים, היו יצירותיהם של יהודים אמריקאים, שלמדו לנצל את המומנט היהודי כדי לזכות באהדה: חוזה של **מאיר לוי**, ואכסדוס של **ליאון זוריס**. ספרו של זוריס, רבי-המכר מספר 1 של אמריקה, הוא כמעט אנטי-תורה מוחלטת לספרה של יעל דיין, גובל עם קיטש לאומי-נאיבי, זר לחלוטין לרוח אנטי-ההפעלה איתם הוא מתיימר לתאר ולפאר.

יתכן כי המאורע הספרותי החשוב ביותר של תשי"ט, העשוי לחולל את המהפכה הגדולה ביותר בספרות העברית בעתיד, לא נעשה בידי סופרים, אלא דחאק בידי אנטי-עסקים מפוכחים. אחרי שעט עובד, בהנהלת משה שרת, החל מחדש את ספרית-הכיס שלו, העתיקו שני עתוני-העבר את ההתחרות ביניהם לשטח זה, יזמו שניהם בעת ובעונה אחת פלישה רבת-למפעל ספררי-הכיס (שגם בארצות-הברית יזום במידה רבה עליידי עתונים ושבוועונים). הם גיירו את הקוראים בספרים כמו לוליה, ספרו העדין והנוגע-ללב של **ולדרימיר נאבוקוב** על אהבתו הפרברסית של גבר לילדה "גימפית", ואכסדוס של זוריס.

בסוף תשי"ט עטו גם מו"לים פרטיים על שטח מבטיח זה — וקרוב לדאי כי כתוצאה מכך יקץ הקץ על הספרים העבריים הקישים, קשי-הכריכה, שמחירם היקר צימצם את תפוצתם לאלפים מעטים. כמו באמריקה ובארופה, תגרום מהפכה חיצונית זו גם למהפכה פנימית, שתגה במהרה את צביגנה של הספרות העברית.